

Το χαρτογραφικό έργο
του Ρήγα Βελεστινλή
υπό το φως των νέων ερευνών

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Το χαρτογραφικό έργο
του Ρήγα Βελεστινλή
υπό το φως των νέων ερευνών

ΑΘΗΝΑ 2010

Δημήτριος Καραμπερόπουλος, παιδίατρος
Διδάκτωρ Ιστορίας της Ιατρικής Πανεπιστημίου Αθηνών
Πρόεδρος Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα
Μιλτιάδου 3, 145 62 Κηφισιά - Αθήνα
Τηλ.-Φαξ: 210 8011066
e-mail: karamber@otenet.gr
www.karaberopoulos.gr

Δημοσιεύθηκε στα *Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας* (9-11 Νοεμβρίου 2006), Περιφέρεια Θεσσαλίας, Λάρισα 2009, τόμ. 2, σελ. 688-699.

Προλογικά

Η συνοπτική αυτή εργασία για το χαρτογραφικό έργο του Ρήγα Βελεστινλή ανακοινώθηκε στις εργασίες του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για τη Θεσσαλία και δημοσιεύθηκε στον τόμο των Πρακτικών του Συνεδρίου. Ανατυπώνεται τώρα ξεχωριστά με σκοπό να γίνουν ευρύτερα γνωστά τα νέα ευρήματα από τις πρόσφατες έρευνες για τους χάρτες του Ρήγα.

Προσεχώς, μετά το συνοπτικό μας αυτό δημοσίευμα, θα ακολουθήσει μια ευρύτερη λεπτομερής μελέτη με τίτλο «Οι Χάρτες του Ρήγα Βελεστινλή (*Χάρτα της Ελλάδος, Νέα Χάρτα της Βλαχίας, Γενική Χάρτα της Μολδαβίας*). Νέα στοιχεία». Σ' αυτήν την μελέτη θα παρουσιασθούν διεξοδικά οι μέχρι τώρα απόψεις για τους Χάρτες του Ρήγα, που από τους διάφορους συγγραφείς έχουν δημοσιευθεί. Στη συνέχεια θα δημοσιευθούν συγκεντρωμένα όλα τα ευρήματα, που έχουμε καταχωρίσει στις για πρώτη φορά αυθεντικές επανεκδόσεις των χαρτών του Ρήγα: της *Χάρτας της Ελλάδος* το 1998 και των *Χαρτών Βλαχίας-Μολδαβίας* το 2005. Παράλληλα θα δοθούν ανάλογες απαντήσεις σε κάποιες ενστάσεις, οι οποίες κατά καιρούς έχουν εκφραστεί και δημοσιευθεί από συγγραφείς, οι οποίοι μάλλον δεν έχουν αντικειμενικά μελετήσει τις νέες μας έρευνες.

Με την εργασία μας αυτή εδώ δίνεται πάντως στον αναγνώστη μια εικόνα του χαρτογραφικού έργου του Ρήγα. Δίνονται απαντήσεις στα ερωτήματα που έχουν διατυπωθεί: μέχρι σήμερα ποιά τα πρότυπα της Χάρτας; Γιατί ο Ρήγας διάλεξε χάρτη της αρχαίας Ελλάδος ως πρότυπο της Χάρτας της Ελλάδος; Ποιά η ερμηνεία των συμβολισμών που ο Ρήγας έχει θέσει στους χάρτες του; Ποιά η σχέση των χαρτών με το επαναστατικό του σχέδιο; Οι χάρτες του Βαλκανικού χώρου ήταν απλοί χάρτες ή ήταν πολιτικοί χάρτες του κράτους που ο Ρήγας ήθελε να δημιουργήσει;

Αθήνα, Ιούλιος 2010

Το χαρτογραφικό έργο του Ρήγα Βελεστινλή υπό το φως των νέων ερευνών

Ο ΡΗΓΑΣ Βελεστινλής, ευρισκόμενος στη Βιέννη από τον Αύγουστο του 1796 έως τον Δεκέμβριο του 1797 κατά την προετοιμασία του επαναστατικού του σχεδίου, τύπωσε τα βιβλία του «*Νέος Ανάχαρις*», «*Ο Ηθικός Τρίπους*», την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου και τους τρεις χάρτες του, *Χάρτα της Ελλάδος*, *Νέα Χάρτα της Βλαχίας* και *Γενική Χάρτα της Μολδαβίας*. Για την εκτύπωση αυτών των έργων ο Ρήγας έπαιρνε άδεια από τον λογοκρίτη της Αυστριακής Αστυνομίας, ενώ παράνομα τύπωσε το «*Στρατιωτικόν Εγκόλπιον*» και το Σύνταγμά του με τίτλο «*Νέα Πολιτική Διοίκησις*».

Οι νέες έρευνές μας, κατά τη σύνταξη του Ευρετηρίου των ονομάτων και την αυθεντική για πρώτη φορά επανέκδοση των χαρτών, έχουν φέρει στο φως καινούργια στοιχεία για την έκδοσή τους, τα οποία φωτίζουν το επαναστατικό έργο του Ρήγα, το πρωτοποριακό δημοκρατικό πολιτειακό σύνταγμα, το οποίο ήθελε να εφαρμόσει στο κράτος του μετά την επικράτηση της επανάστασής του, και την αντικατάσταση της απολυταρχικής εξουσίας του Σουλτάνου.

α) Η μεγαλειώδης *Χάρτα της Ελλάδος* αποτελείται από 12 φύλλα διαστάσεων το καθένα 50x70 εκ. περίπου, που αν συνενωθούν όλα μαζί τότε δημιουργείται ένας για πρώτη φορά τόσων διαστάσεων 2μ. x 2μ. χάρτης του Βαλκανικού χώρου. Ο πλήρης τίτλος βρίσκεται στο τέταρτο φύλλο της Χάρτας και έχει ως εξής: *Χάρτα της Ελλάδος εν ής περιέχονται αι Νήσοι αυτής και μέρος των εις την Ευρώπην και Μικράν Ασίαν πολυαρίθμων αποικιών αυτής περιοριζομένων, απ' ανατολών δια των Μύρων της Λυκίας μέχρι του Αργανθονίου όρος της Βιδυνίας, απ' άρκτου, δια του Άκ Κερμανίου, των Καρπαθίων όρων και Δουνάβεως και Σάββα των ποταμών. Από δυσμών δια του Ούννα και του Ιονίου πελάγους. Από μεσημβρίας δια του Λιθυκού. Τα πλείω με τας παλαιάς και νέας ονομασίας. Προς δε 9 επιπεδογραφίας τινών περιφήμων πόλεων και τόπων Αυτής συντείνουσαι εις την κατάληψιν του Νέου Αναχάρισδος. Μία χρονολογία των βασιλέων και μεγάλων ανδρών Αυτής. 161 τύποι ελληνικών νομισμάτων ερανισθέντων εκ του αυτοκρατορικού ταμείου της Αυστρίας προς αμυδράν ιδέαν της αρχαιολογίας. Εν σώμα εις 12 τμήματ. Νυν πρώτον*

εκδοθείσα παρά του Ρήγα Βελεστινλή του Θετταλού, χάριν των Ελλήνων και Φιλελλήνων. 1797. Εχαράχθη παρά του Φρανσουά Μύλλερ εν Βιέν.(νη).

Τα ερωτήματα της ιστορικής έρευνας για την *Χάρτα της Ελλάδος* ήταν, αν ο Ρήγας είχε περιηγηθεί όλες αυτές τις επαρχίες για την σύνταξή της ή αν χρησιμοποίησε άλλους χάρτες ως πρότυπα και ποιοι τελικά ήταν αυτοί οι χάρτες. Ποιος ήταν ο σκοπός που τύπωσε τη *Χάρτα της Ελλάδος* και ποια είναι η σχέση της με το επαναστατικό του σχέδιο. Ποια είναι η ερμηνεία των διαφόρων συμβολισμών που ο Ρήγας έβαλε στη *Χάρτα της Ελλάδος*.

Μέχρι πρόσφατα οι συγγραφείς,¹ οι οποίοι ασχολήθηκαν με τη *Χάρτα της Ελλάδος* επισημαίνουν την αδυναμία να εντοπισθεί ο γεωγραφικός χάρτης τον οποίο ο Ρήγας χρησιμοποίησε ως πρότυπο για την *Χάρτα* του. Ενδεικτικά, μνημονεύεται, ένας εξ αυτών, ο Γεώργιος Λάιος,² ο οποίος ασχολήθηκε ιδιαίτερα με το χαρτογραφικό έργο του Ρήγα και χαρακτηριστικά σημείωνε μεταξύ των άλλων ότι «*ένα ορισμένο πρότυπο της Χάρτας δεν έχει ακόμη ανευρεθεί και θα πρέπει να αναζητηθεί*».

Οι έρευνές μας, που είναι μία από τις τρεις σημαντικότερες έρευνες³ των τελευταίων δεκαετιών για τον Ρήγα, έφεραν το ποδούμενο αποτέλεσμα. Ανευρέθηκαν οι πρότυποι χάρτες, τους οποίους ο Ρήγας χρησιμοποίησε για το σχεδιασμό της *Χάρτας της Ελλάδος*. Είναι ο χάρτης της αρχαίας Ελλάδος του Guil. Delisle, *Graeciae Antiquae Tabulae Nova*, Παρίσι 1707 και ο χάρτης του Rizzi Zannoni, *Carte de la partie septentrionale de l'empire Otoman...* Paris 1774. Μάλιστα ο Zannoni, σύμφωνα με τις βιβλιογραφικές πηγές ήταν «*συνδεδεμένος με έναν Θεσσαλό μηχανικό ονόματι Ρήγα Βελεστινλή, τον οποίον ο σουλτάνος συνέλαβε και αποκεφάλισε*».⁴

Ο σχεδιασμός της *Χάρτας της Ελλάδος* του Ρήγα, σε διπλάσια περίπου μεγέθυνση, είναι ίδιος με τον πρότυπο του Delisle, όπως για παράδειγμα παρατηρούμε τη διαμόρφωση της Χαλκιδικής, της Μαγνησίας, της Κρήτης και της Λέσβου. Επίσης τα ονόματα είναι τα ίδια για τις Επαρχίες και τις Τοπαρχίες. Τα νέα αυτά στοιχεία που φέραμε στο φως μας βοηθούν να συμπεράνουμε ότι:

1. Ο Ρήγας χρησιμοποίησε τον χάρτη της αρχαίας Ελλάδος του Delisle, και όχι της συγχρόνου εποχής του ή της βυζαντινής εποχής, που έχει υποστηριχθεί.⁵ Ο χάρτης της αρχαίας Ελλάδος του Delisle ήταν διαιρεμένος σε επαρχίες και τοπαρχίες και με τοπωνύμια της τότε εποχής. Ο Ρήγας σκόπιμα χρησιμοποίησε χάρτη της αρχαίας Ελλάδος, διότι προσπάθησε να αντικαταστήσει την μέχρι τότε ονοματολογία της οθωμανικής πολιτικής διαίρεσης καθώς και τα τοπωνύμια, στα οποία έδωσε αρχαία ελληνικά ονόματα.⁶ Σε αρκετά τοπωνύμια πρόσθεσε και τη σύγχρονη της εποχής του ονομασία, για να υποδηλώσει στους Έλληνες την ιστορική συνέχειά τους. Ενδεικτικά μνημονεύονται: Αίγιον-Βοστίτζα, Συκυών-Βασιλικά, Λευκάς-Αγία Μαύρα, Φερά-Βελεστίνος, Δότιον-Αγυά, Καρίτζα-Ευρυμέναι, Γυρτώνη-Μπαλαμούτι, Μελίβοια-Δέσιανη, Ηράκλεια-Λιτόχωρο.

2. Δεύτερο συμπέρασμα των ερευνών μας, είναι πως η *Χάρτα της Ελλάδος* δεν είναι συγκεκαλυμμένος στρατιωτικός χάρτης, όπως έχει υποστηριχθεί,⁷ διότι όπως αποδείχθηκε, είναι χάρτης της αρχαίας Ελλάδος και οι δρόμοι που καταγράφονται, είναι της αρχαίας εποχής, και όχι της συγχρόνου όπως θα άρμοζε σε στρατιωτικό χάρτη.

Η προμετωπίδα της Χάρτας της Ελλάδος του Ρήγα Βελεστινλή, σε χάραξη του Φρανσουά Μίλλερ (Βιέννη 1797), η οποία τυπώθηκε σε 12 φύλλα (διαστ. 50x70 εκ. έκαστο). Άνω, λεπτομέρεια από το φύλλο Νο 4 της Χάρτας του Ρήγα, στο οποίο απεικονίζεται το «ρόπαλο του Ηρακλέους» στο κέντρο της σύνθεσης.

Η Μαγνησία στο Χάρτη του Delisle πάνω και στη Χάρτη του Ρήγα κάτω. Η ομοιότης του σχεδιασμού της είναι χαρακτηριστική.

3. Επίσης τρίτο συμπέρασμα είναι ότι ο Ρήγας δεν ταξίδεψε για να σχεδιάσει τη Χάρτα του, όπως έχει υποστηριχθεί,⁸ αλλά απλά χρησιμοποίησε τους πρότυπους χάρτες.

4. Κατά την έρευνά μας εντοπίσαμε την ιδιαίτερη διαγράμμιση στα σύνορα του κράτους του στην περιοχή Δαλματίας- Κάτω Ουγγαρίας. Ο Ρήγας δεν μνημονεύει αυτήν την ιδιαίτερη διαγράμμιση στο Υπόμνημα της Χάρτας του, φύλλο 3, όπως κάνει για τις διαγραμμίσεις της τοπαρχίας και επαρχίας. Προφανώς διότι δεν θα ήθελε να κάνει μνεία ότι είναι τα όρια του κράτους του και για να αποφύγει κατ' αυτόν τον τρόπο της αυστριακής αστυνομίας τον λογοκρίτη.

5. Ο Ρήγας κατόρθωσε και παραπλάνησε την αυστριακή αστυνομία και επί έξι μήνες τύπωνε την Χάρτα του, παίρνοντας την άδεια εκτυπώσεως. Αυτό το κατόρθωσε με την καταχώριση των νομισμάτων, των επιπεδογραφιών και των άλλων ιστορικών στοιχείων. Μάλιστα, γράφει χαρακτηριστικά στον τίτλο της Χάρτας ότι οι επιπεδογραφίες είναι για την κατανόηση του ταξιδιού του Νέου Αναχάρσιδος. Η πρακτική του αυτή, όπως έχουμε υποστηρίξει, δείχνει τη συνωμοτική δράση του Ρήγα στη Βιέννη, τακτική, η οποία δεν έχει προσεχθεί, ενώ απεναντίας έχει άδικα κατηγορηθεί «ως επιπόλαιος εξεταστής των πραγμάτων».⁹ Η Αυστριακή Αστυνομία δεν αντιλήφθηκε το παραμικρό από την επαναστατική δράση του Ρήγα στη Βιέννη μέχρι και την μετά από προδοσία σύλληψή του.

Συμβολική παράσταση του λιονταριού στην επιπεδογραφία της Κωνσταντινούπολης με ρόπαλο του Ηρακλέους στα πόδια του.

6. Η Χάρτα της Ελλάδος του Ρήγα, είναι πολιτικός χάρτης του δημοκρατικού κράτους του, το οποίο ήθελε να δημιουργήσει μετά την επανάστασή του. Τύπωνε τους χάρτες του για να έχει

ένα πολιτικό χάρτη με τις επαρχίες, τοπαρχίες και τις ελληνικές ονομασίες των τοπωνυμίων, για να διενεργήσει εκλογές και να εκλεγούν οι αντιπρόσωποι στη Βουλή του κράτους του μετά την επανάστασή του, όπως σημειώνει και στο Σύνταγμά του, στο άρθρο 20.

7. Με τις έρευνές μας ερμηνεύθηκε η παρουσία του «ροπαλού του Ηρακλέους», το οποίο αποτελεί σημαντικό στοιχείο στην επαναστατική σκέψη του Ρήγα. Έχει συμβολική δυναμική ανά τους αιώνες, ενώ αλλάζουν οι αντίπαλες δυνάμεις, που πρώτα ήταν η περσική με τον διπλό πέλεκυ, και μετέπειτα η οθωμανική με την ημισέληνο. Η ελληνική δύναμη, που συμβολίζεται με το ρόπαλο, όπως γράφει και στο υπόμνημα, αντιπαλαίει ανά τους αιώνες με τον βαρβαρισμό. Το ρόπαλο εντοπίζεται στο πρώτο φύλλο - επιπεδογραφία της Κωνσταντινουπόλεως - στα πόδια του κοιμισμένου λιονταριού, στη ράχη του οποίου επικρέμανται τα σύμβολα εξουσίας του Σουλτάνου. Το κοιμισμένο λιοντάρι –οι σκλαβωμένοι λαοί των Βαλκανίων– με τον Θούριο και με την επανάσταση του Ρήγα θα αφυπνισθούν, θα πάρουν το ρόπαλο -τα όπλα και θα αποτινάξουν από τη ράχη τους την απολυταρχική εξουσία του Σουλτάνου

Η συμβολική παράσταση της νίκης του ροπαλοφόρου Ηρακλή σύμβολου της ελληνικής πνευματικής δύναμης επί της έφιππης Αμαζόνας συμβόλου της δύναμης του ασιατικού δεσποτισμού.

Ο τίτλος της Νέας Χάρτας της Βλαχίας, Βιέννη 1797.

Η εικόνα του Ηγεμόνα της Βλαχίας με τους θυρεούς και το ρόπαλο.

Ο τίτλος της Γενικής Χάρτας της Μολδαβίας, Βιέννη 1797

Η εικόνα του Ηγεμόνα της Μολδαβίας με τον θυρό, το ρόπαλο και το ανοιχτό βιβλίο

και στη συνέχεια θα δημιουργήσουν την δημοκρατική πολιτεία -τη Νέα Πολιτική διοίκηση του Ρήγα.

8. Επίσης το ρόπαλο το βλέπουμε στο τέταρτο φύλλο, στον τίτλο της Χάρτας, όπου ο Ρήγας δέτει την παράσταση της πάλης του γυμνόποδα Ηρακλή, ο οποίος αρπάζει την έφιππο Αμαζόνα, και με το ξύλινο ρόπαλό του τσακίζει το σιδερένιο διπλό πέλεκυ της. Ο Ρήγας προσφέρει μήνυμα αισιοδοξίας στους σκλαβωμένους, πως αν πορευτούν με τις αρετές του Ηρακλή, αποφασιστικότητα, αφοσίωση στα ιδεώδη, πίστη στο καθήκον, υπεράσπιση του δικαίου, τελικά θα νικήσουν στον αγώνα της επανάστασής τους.

Ακόμη με το ρόπαλο στο άνω περιθώριο του δεκάτου φύλλου, ο Ρήγας συμβολίζει την αρχαία ελληνική πνευματική δύναμη με την παράθεση 110 ονομάτων ενδόξων ανδρών της αρχαιότητας από τον ενδέκατο π.Χ. αι. μέχρι τον δεύτερο μ.Χ. αι. αρχίζοντας μάλιστα τιμητικά με τον Άδμητο των αρχαίων Φερών, της γενέτειράς του, του Βελεστίνου. Προσθέτουμε επί πλέον ότι το ρόπαλο του Ηρακλέους το έχει δέσει και στη σημαία του κράτους του, όπως το αναγράφει και στο Παράρτημα του τελευταίου άρθρου 124 του Συντάγματός του.

6) Η Νέα Χάρτα Βλαχίας είναι τυπωμένη σε ένα φύλλο διαστάσεων 85x62 εκ. (πλαίσια 80x57) και άνω αριστερά υπάρχει ο τίτλος «Νέα Χάρτα της Βλαχίας και μέρους της Τρανσυλβανίας παρά του Ρήγα Βελεστινή Θεταλού. Εκδοδεΐσα χάριν των Ελλήνων και Φιλελλήνων. 1797. Εχαράχθη παρά του Φρανσουά Μήλλερ εν Βιέννη». Παρατηρούμε ότι ο Ρήγας αναγράφει και πάλι το πλήρες όνομά του «Ρήγας Βελεστινής Θεταλός»¹⁰ και χαρακτήρας ήταν ο «Φρανσουά Μύλλερ», (Franz Müller, 1755-1816), όπως και της Χάρτας της Ελλάδος. Στο άνω δεξιά μέρος ο Ρήγας έχει δέσει την προσωπογραφία του ηγεμόνα της Βλαχίας Αλεξάνδρου Υψη-

λάντη, που απεικονίζεται με την ηγεμονική αμφίεση και περιμετρικά αναγράφεται «Αμφοτέρους τρίς Αλέξανδρος Δάκας αμφιβέβηκεν Υψηλαντίδης¹¹ μειλίχιος ηγεμόνων», επισημαίνοντας ότι τρεις φορές ηγεμόνευσε ως ηγεμών της Βλαχίας 1774-1782, 1796-1797 και της Μολδαβίας 1787-1788.

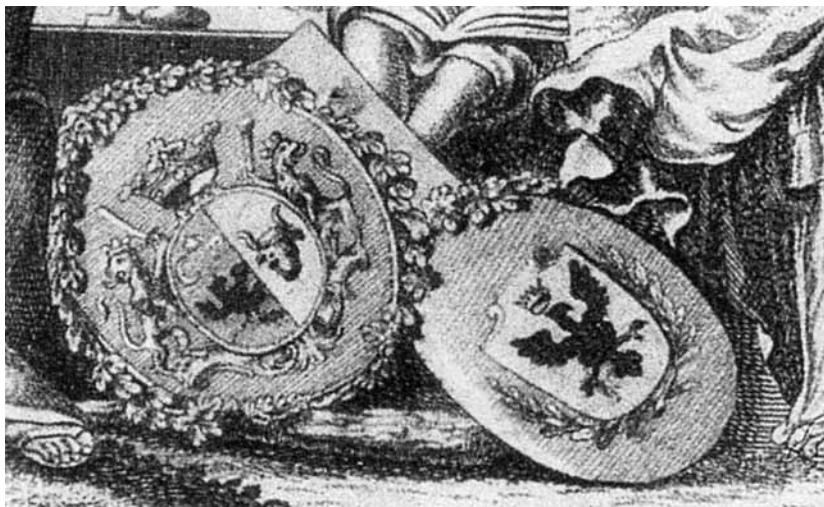
γ) Η Γενική Χάρτα της Μολδαβίας επίσης είναι τυπωμένη σε ένα φύλλο διαστάσεων 77x57 εκ. Ο τίτλος έχει τεθεί στο δεξιό κάτω μέρος, όπου βρίσκεται ο Εύξεινος Πόντος, «Γενική Χάρτα της Μολδοβίας και μέρος των γειτνιαζουσών αυτή επαρχιών.¹² Παρά Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού εκδοθείσα χάριν των Ελλήνων και Φιλελλήνων. 1797» και κάτω αριστερά στο περιθώριο αναγράφεται ότι «Εχαράχθη παρά του Φρανσουά Μήλλερ εν Βιέννη». Ο Χάρτης δεν περιέχει Υπόμνημα, όπως περιέχεται στη Νέα Χάρτα της Βλαχίας και τη Χάρτα της Ελλάδος.

Στο άνω δεξιό μέρος του χάρτη έχει δέσει την προσωπογραφία του ηγεμόνα Αλεξάνδρου Καλλιμάχη, (1795-1799), με ηγεμονική αμφίεση και όλα τα σύμβολα της εξουσίας του και στον οποίο αφιερώνεται η Χάρτα της Μολδαβίας. Ο Ρήγας δέτει κυκλικά της εικόνας του ηγεμόνα ένα επίγραμμα σε αρχαία διατύπωση «Ηπιον ωδ' όρ' Αλέξανδρον, θυζάντιον έρνος φράδμονα Καλλιμάχην, κράντορα Μολδοβίης»,¹³ και συνιστά στον αναγνώστη να δώσει σημασία στον ήπιο, συνετό ηγεμόνα της Μολδαβίας, ο οποίος είναι βλαστός του Βυζαντίου. Το επίγραμμα είναι σε αρχαία διατύπωση, δείγμα κι' αυτό του επιπέδου μόρφωσης του Ρήγα. Βέβαια έχει υποστηριχθεί ότι ο Ρήγας δεν θα ήταν δυνατόν να γράφει τέτοια επιγράμματα και ότι έχουν γραφτεί από κάποιον άλλο. Όμως στη σχετική εργασία μας για τα «Ολύμπια» του Μεταστάσιο, τεκμηριώνουμε ότι ο Ρήγας ήταν ο μεταφραστής και ο δημιουργός των χορικών σε αρχαία διάλεκτο.¹⁴ Επίσης για την υποστηρισθείσα άποψη του Κων. Άμαντου, ότι το επίγραμμα στη Χάρτα της Βλαχίας το έγραψε ο Βεντότης, είναι πολύ διαφωτιστική η παρατήρηση του Λέανδρου Βρανούση¹⁵ ότι ο Γ. Βεντότης είχε ήδη αποδιώσει τον Νοέμβριο του 1795 και ότι ο Ηγεμόνας Αλέξανδρος Υψηλάντης ανέβηκε στο θρόνο μετά από μήνες από το θάνατο του Βεντότη, στις 17 Αυγούστου του 1796.

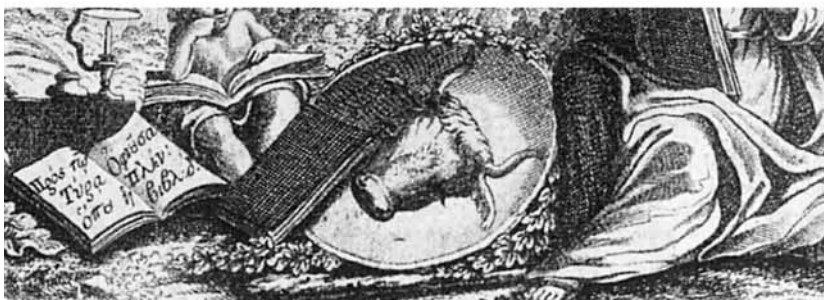
Τα νέα στοιχεία από τις έρευνές μας σχετικά με τους δύο αυτούς χάρτες του Ρήγα, συνοψίζονται στα παρακάτω:

1. Εντοπίσθηκε για πρώτη φορά το «ρόπαλο του Ηρακλέους» στους χάρτες Βλαχίας και Μολδαβίας. Κάτω από τις προσωπογραφίες των Ηγεμόνων ο Ρήγας έδεσε τους θυρεούς των Ηγεμονιών, ο αετός και η κεφαλή βοδιού, τα σύμβολα δηλαδή των ηγεμονιών Βλαχίας και Μολδαβίας,¹⁶ τους οποίους μάλιστα τους έδεσε λοξά, σα παραριγμένους και κάτω από αυτούς έβαλε οριζόντια το ρόπαλο του Ηρακλέους. Συμβολική με νόημα παράσταση, όπως και στο πρώτο φύλλο της Χάρτας της Ελλάδος. Με την επανάστασή του Ρήγα οι σκλαβωμένοι θα αδράξουν το ρόπαλο-τα άρματα- θα διώξουν τον τύραννο Σουλτάνο και θα ανορθώσουν τα σύμβολα των Επαρχιών της Βλαχίας και Μολδαβίας στο δημοκρατικό του κράτος.

Με τον εντοπισμό του «ροπάλου του Ηρακλέους» στους χάρτες Βλαχίας και Μολδαβίας η σημασία του σημαντικού αυτού συμβολικού στοιχείου στην επανα-

Λεπτομέρεια με το «ρόπαλο του Ηρακλέους» και τους πλάγια τοποθετημένους θυρεούς

Λεπτομέρεια με το «ρόπαλο του Ηρακλέους», και τον πλάγια τοποθετημένο θυρεό, σύμβολο της Μολδαβίας

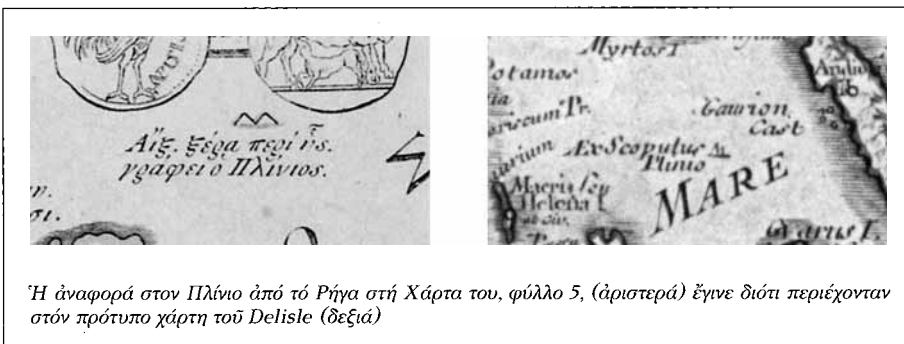
Το κείμενο στο ανοιχτό βιβλίο της παράστασης της Χάρτας της Μολδαβίας: «Προς τω Τύρα όπου η Οφιουσα, Πλίν. Βιβλ. δ'»

στατική σκέψη του Ρήγα εκτείνεται πλέον σε όλο το κράτος του. Και οι χάρτες αυτοί εντάσσονται στο επαναστατικό του σχέδιο. Είναι πολιτικοί χάρτες του κράτους του, των Επαρχιών Βλαχίας και Μολδαβίας, διαιρεμένες σε τοπαρχίες, όπως και η Χάρτα της Ελλάδος. Σημειώνουμε ότι μέχρι τώρα δεν ήταν δυνατόν να κατανοηθεί από τους ιστορικούς συγγραφείς η σκοπιμότητα έκδοσης των χαρτών Βλαχίας και Μολδαβίας. Να προσθέσουμε ότι ο Ρήγας σχεδίαζε, έχουμε την πληροφορία,¹⁷ να τυπώσει λεπτομερείς χάρτες και για τη Βουλγαρία και την Ιλλυρία-Σερβία.

2. Ο Ρήγας έδωσε τις προσωπογραφίες των Ηγεμόνων στους χάρτες Βλαχίας και Μολδαβίας για να παραπλανήσει την αυστριακή αστυνομία και να λάβει την άδεια εκτυπώσεως. Δεν μπορεί να ευσταθεί η άποψη ότι ήταν παραγγελία των ηγεμόνων, όπως υποστηρίχθηκε στις ανακρίσεις,¹⁸ και τούτο διότι στην περίπτωση αυτή τα σύμβολά τους, οι θυρεοί, θα ήταν όρθια, όπως αρμόζει σε σύμβολα, που βλέπουμε σε άλλες σχετικές παραστάσεις, και όχι όπως τα έβαλε ο Ρήγας σαν να είναι πεταμένα, παραριγμένα.

3. Στα σύνορα μεταξύ Βλαχίας, Μολδαβίας και Τρανσυλβανίας, Μπουκοβίνα, Ρωσικής Πολωνίας, ο Ρήγας έχει δέσει διακεκομμένη παχιά γραμμή, όπως και στα σύνορα της *Χάρτας της Ελλάδος*, που δηλώνει τα σύνορα του κράτους του, χωρίς όμως να αναγράφει για ευνόητους λόγους τον συμβολισμό αυτό στα αντίστοιχα Υπομνήματα.

4. Σχετικά με το κείμενο «*Προς τω Τύρα όπου η Οφιούσα, Πλίν. Βιβλ. δ.*»,¹⁹ που αναγράφει ο Ρήγας στο ανοιχτό βιβλίο της παράστασης στη Χάρτα της Μολδαβίας, είχαμε αρχικά την αίσθηση ότι ο Ρήγας θα έλαβε το κείμενο αυτό μάλλον από άλλη πηγή, και όχι από βιβλίο του Πλίνιου. Και τούτο διότι η μνεία του Πλινίου στη *Χάρτα της Ελλάδος*, στο φύλλο πέντε, όπου μεταξύ Αττικής, Κέας, Άνδρου και νοτίου Ευβοίας ο Ρήγας γράφει «*Αίξ περί ης γράφει ο Πλίνιος*», όπως έχουμε δείξει στην έρευνά μας το ανέγραφε ο πρότυπος χάρτης του Delisle, τον οποίο χρησιμοποίησε ο Ρήγας για τη Χάρτα του, και δεν το έλαβε από βιβλίο του Πλινίου.²⁰ Έχοντας ακόμη υπ' όψιν ότι ο Ρήγας μελετούσε τη Γαλλική Εγκυκλοπαίδεια των Diderot και D' Alembert, όπως έχουμε αποδείξει στην έρευνά μας για το βιβλίο του *Φυσικής απάνθισμα*,²¹ στραφήκαμε στην αναζήτηση του κειμένου αυτού σε κάποιο λήμμα της Γαλλικής Εγκυκλοπαίδειας. Έτσι αναζητήσαμε

Ἡ ἀναφορά στον Πλίνιο ἀπὸ τὸ Ρήγα στὴ Χάρτα του, φύλλο 5, (ἀριστερά) ἔγινε διότι περιέχονταν στὸν πρότυπο χάρτη τοῦ Delisle (δεξιά)

στα λήμματα «Τύρας» και «Οφιούσα», που ο Ρήγας μνημονεύει το κείμενό του. Πράγματι, στο λήμμα «Τύρας» εντοπίσαμε τη σχετική φράση «*Sur le bord de ce fleuve (Tyra), il y avoit une ville de meme nom, apelle auparavant Ophiusa, selon Pline, liv. IV, ch. XII*».

Η φράση αυτή μας δείχνει ότι από αυτό το λήμμα πήρε ο Ρήγας την πληροφορία και την έβαλε στο ανοιχτό βιβλίο. Κατ' αυτόν τον τρόπο με την έρευνά μας αποδεικνύεται ότι ο Ρήγας Βελεστινλής για μία ακόμη φορά μετά το 1790 χρησιμοποίησε τη Γαλλική Εγκυκλοπαίδεια²² των Diderot και D' Alembert στην ακμή της επαναστατικής του δράσης, κατά την εποχή της προετοιμασίας και έκδοσης των έργων του στις χρονιές 1796-1797.

Συμπεράσματα

Με τις νέες μας έρευνες, έχουν βρεθεί τα πρότυπα της *Χάρτας της Ελλάδος*, τα οποία χρησιμοποίησε ο Ρήγας για τη σύνταξή της. Για τον ελληνικό χώρο πρότυπό του πήρε χάρτη της αρχαίας Ελλάδος με σκοπό να αντικαταστήσει την οθωμανική πολιτική διαίρεσή του χώρου καθώς επίσης να χρησιμοποιήσει τα αρχαία τοπωνύμια. Ακόμη το χαρτογραφικό έργο του Ρήγα, *Χάρτα της Ελλάδος* και χάρτες Βλαχίας και Μολδαβίας, εντάσσονται στο επαναστατικό του σχέδιο για τη δημιουργία της Νέας Πολιτικής Διοικήσεως, του αντιπροσωπευτικού δημοκρατικού κράτους του που θα αντικαταστούσε την απολυταρχική οθωμανική εξουσία. Οι χάρτες αυτοί αποτελούν τους πολιτικούς χάρτες του κράτους του. Παράλληλα με τις έρευνές μας ερμηνεύθηκαν πολλοί συμβολισμοί, τους οποίους ο Ρήγας ανέγραψε στους χάρτες του, όπως εκείνου του ροπάλου του Ηρακλέους.

1. Γεώργιος Λάιος, Πολυχρ. Ενεπεκίδης, Απόστολος Λασκαλάκης, Βίκτωρ Μελάς, Κων. Στάικος, Γεώργιος Τόλιας, Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Η 'Χάρτα της Ελλάδος' του Ρήγα. Τα Πρότυπά της και νέα στοιχεία», στο *Η Χάρτα του Ρήγα*, έκδοση της Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, με την υποστήριξη της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 1998, β' επανέκδοση 2003, σσ. 19-22.

2. Γεώργ. Λάιος, «Οι Χάρτες του Ρήγα», *Δ.Ι.Ε.Ε.Ε.*, τόμ. 14, 1960, σελ. 293-295, εδώ σ. 286.

3. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Οι τρεις σημαντικότερες έρευνες των τελευταίων δεκαετιών για τον Ρήγα», *Παρθασός*, τόμ. 47, 2005, σσ. 215-230.
4. Le Colonel Berthaut, *Les Ingenieurs Geographes Militaires (1624-1831)*, Παρίσι 1902, τόμ. 1, σελ. 221.
5. Βλ. Γεώργιος Τόλιας, «Οι Χάρτες του Ρήγα. Τα Βαλκάνια, η 'ευρύχωρη Ελλάδα' των Φαναριωτών», *Επτά Ημέρες*, της εφημερίδος *Η Καθημερινή*, 22 Μαρτίου 1998, σσ. 20-23.
6. Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Γιατί ο Ρήγας χρησιμοποίησε χάρτη της αρχαίας Ελλάδος ως πρότυπο της Χάρτας του;», *Υπέρεια*, τόμ. 4, Αθήνα 2006, Πρακτικά Δ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστίνο 2-5 Οκτωβρίου 2003), σσ. 591-604.
7. Πολυχρ. Ενεπεκίδης, *Ρήγας Βελεστινλής. Επιστροφή από τον θρόνο στην ιστορία*. Τμήμα διαλέξεων της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας των Θεσσαλών, τόμ. Ζ', τεύχ. Δ'-Ε', 1958, σ. 33.
8. Την άποψη αυτή υποστήριξε ο Johann Christian von Engel στα 1797, όπως σημειώνει ο Γ. Λάιος, ό.π., σ. 285.
9. Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Η άδικη κρίση του Ιω. Φιλήμονος για τον Ρήγα Βελεστινλή», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 38, 2000, σελ. 257-272, και του ίδιου, «Η συνωμοτική δράση του Ρήγα Βελεστινλή. Το σχέδιο μιας απραγματοποίητης επανάστασης», *Ιστορικά Θέματα*, τεύχ. 41, Ιούνιος 2005, σσ. 65-73.
10. Σε όλα τα έργα του ο Ρήγας χρησιμοποίησε ως όνομά του το «Ρήγας Βελεστινλής Θετταλός», στοιχείο που θα πρέπει πλέον να γίνει σεβαστό και να παύσει η αναγραφή των λογίων του 19^{ου} αιώνα ως επωνύμιο το «Φεραίος», καθώς επίσης και του ανιστόρητου τάχα πραγματικού ονόματος «Αντώνιος Κυριαζής». Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλος, *Όνομα και καταγωγή του Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα, Β' έκδ. 2000.
11. Ενδεικτικά βλ. Διονύσιος Φωτεινός, *Ιστορία της πάλαι Δακίας, τα νυν Τρανσυλβανίας, Βλαχίας και Μολδαβίας. Εκ διαφόρων παλιών και νεωτέρων συγγραφέων συνερανοσθεσία*, τόμ. Β', εν Βιέννη 1818, σελ. 352-356 και 378-379. Επαμ. Ι. Σταματιάδης, *Βιογραφία των Ελλήνων μεγάλων διεργμητών του Οθωμανικού κράτους*, Αθήνησι 1865, Επανατύπωση Θεσ/νίκης 1973, σσ. 135-141, και Const.C.Giuresu, «Un remarquable prince Phanariote: Alexandre Ypsilanti, Voevode de Valachie et de Moldavie», *Συμπόσιον Η εποχή των Φαναριωτών*, 21-25 Οκτ. 1970, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσ/νίκη, 1974, σσ. 61-69.
12. Ενδιαφέρον έχει να σημειώσουμε ότι ο Ρήγας χρησιμοποιεί τον όρο «Επαρχία» για τις γειτνιάζουσες περιοχές, χωρίς όμως να κάνει μνεία του όρου «Τοπαρχία», όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αλλά και δεν χρησιμοποίησε τον τουρκικό όρο «Καδλίγια».
13. Δίδονται οι επεξηγήσεις των λέξεων «έρνος» = βλαστάρι, τέκνον, «φράδομον» = συνετός, «κράντωρ» = κυβερνήτης, βασιλεύς «κράντωρ ελευθερίας» επιγρ. Πaus. 8.52, 3. Ο Ρήγας συνιστά στον αναγνώστη να δώσει σημασία στον ήπιο, συνετό ηγεμόνα της Μολδαβίας Αλέξανδρο Καλλιμάχη, ο οποίος είναι βλαστός του Βυζαντίου.
14. Δημ. Καραμπερόπουλος, *Ο Ρήγας μεταφραστής των «Ολυμπίων» του Μεταστάσιου*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών - Βελεστίνο-Ρήγα, Αθήνα 2001.
15. Κων. Αμαντος, «Ρήγας Βελεστινλής», *Ελληνικά*, τόμ. 5, 1932, σελ. 39-60. Λεάνδρος Βρανούσης, *Εφημερίς 1797*, ό.π., Προλεγόμενα, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 1995, σελ. 847, υποσημείωση 356.
16. Για τα σύμβολα των Ηγεμονιών βλ. Διον. Φωτεινού, *Ιστορία της πάλαι Δακίας...*, ό.π., τόμ. Α', 1818, σελ.306.
17. Την πληροφορία αναγράφει ο Γ. Λάιος, «Οι χάρτες του Ρήγα. Έρευνα επί νέων πηγών», *Δελτίον Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, τόμ. 14, 1960, σσ. 296-298.
18. Βλ. Αιμ.Λεγοράνδ - Σπ.Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 1891, επανέκδοση φωτομηχανική με την προσθήκη Ευρετηρίου (επιμ. Δημ.Καραμπερόπουλος) από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνο-Ρήγας Αθήνα 1996, β' 2000, σ. 63.
19. Για τη φράση αυτή βλ. Μαρία Μαντουβάλου, *Ο Ρήγας στα βήματα του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνο-Ρήγα, Αθήνα 1996, σσ. 71-77, κεφάλαιο «Τύρας - Οφίουςα - Πλίνιος».
20. Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Η 'Χάρτα της Ελλάδος' του Ρήγα. Τα πρότυπά της και νέα στοιχεία», στο *Η Χάρτα του Ρήγα Βελεστινλή*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνο-Ρήγα, Αθήνα 1998, σελ. 23.
21. Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Ρήγα Βελεστινλή 'Φυσικής απάνθισμα' και Γαλλική 'Encyclopédie'. Ταύτιση, για πρώτη φορά, ενός προτύπου», *Υπέρεια*, τόμ. 2, Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», Αθήνα 1994, σελ. 585-598, και του ίδιου «Η Γαλλική 'Encyclopédie' ένα πρότυπο του έργου του Ρήγα 'Φυσικής απάνθισμα'», *Ο Ερασιστής*, τόμ. 21, 1997, σελ.95-128.
22. Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Ρήγας και Γαλλική *Encyclopédie*. Μία ακόμη χρησιμοποίησή της στα 1797», ο *Ερασιστής*, τόμ. 25, 2005, σελ. 418-420.

